

O PRÁCI FILOZOFICKO-METODOLOGICKÝCH SEMINÁROV V AKADÉMII VIED SSSR

V 10. čísle Voprosov filosofii z r. 1959 bol uverejnený článok o práci a obsahu filozofických seminárov, ktoré organizujú jednotlivé prírodovedecké pracoviská AV SSSR. S podobnou formou filozoficko-metodologického školenia vedeckých pracovníkov sa začalo vlni aj na ústavoch SAV. Pretože skúsenosti z práce týchto seminárov v Sovietskom sväze môžu byť v mnohom poučné aj pre naše pracoviská, uverejňujeme skrátený preklad tohto článku.

Filozoficko-metodologické semináre vedeckých inštitúcií, ktoré združujú vedcov v záujme prehĺbenia ich materialistického svetonázoru a tvorivého rozpracovania filozofických otázok prírodných vied, nadobúdajú čoraz väčší význam. Paralelne s tým, ako sa zhromažďujú nové skúsenosti vo vedeckom bádání, vzrastá aj úloha seminárov pri filozofickom zovšeobecňovaní nových vedeckých výsledkov a pri rozpracúvaní metodologických otázok.

Veľké úspechy v tomto smere dosiahol seminár Fyzikálneho inštitútu AV SSSR.

V centre pozornosti v práci tohto seminára sú filozofické otázky kvantovej mechaniky; je to celkom prirodzené, pretože teraz, v súvislosti s rozvojom jadrovej fyziky, nadobúdajú tieto otázky mimoriadne aktuálny význam. Akademik A. D. Aleksandrov prečítal na seminári referát na tému *Otázky teórie relativity a kvantová mechanika*. Živú výmenu názorov vyvolal referát akad. V. A. Foka *O interpretácii kvantovej mechaniky*. Člen korešpondent AV SSSR V. M. Vul prečítal referát na tému *O vzájomnom vzťahu neurčitosti v kvantovej mechanike*. Na seminári odznali aj iné referáty.

Účastníci seminárov sa nielen podrobne oboznámili s názorovými rozpormi, ktoré sa v diskusii vynorili, ale vypracovali si aj svoj vlastný postoj k jednotlivým názorom, sformulovali svoju vlastnú pozíciu, ktorá pri ďalšej výmene názorov pomohla odstrániť nie-

ktoré nesprávne predstavy o podstate nastolených problémov.

Seminár Matematického inštitútu existuje už osem rokov. V prvých rokoch sa jeho pozornosť sústreďovala na posúdenie metodologických otázok, týkajúcich sa len samotnej matematiky, jej — ak to možno tak povedať — vnútorných možností. Z posudzovaných otázok najväčší záujem vyvolali najmä tieto: matematické rukopisy K. Marxa; pojem nekonečnosti v matematike; základy teórie pravdepodobnosti; abstrakcia v matematike; potencionálna a aktuálna nekonečnosť; matematické dôkazy a formálna logika. V posledných rokoch sa v práci seminára na popredné miesto dostali otázky súvisiace so stále vzrastajúcim vplyvom matematiky na iné odvetvia vedy. Výsledkom tejto práce bolo nielen to, že si vedeckí pracovníci sformulovali správne názory z hľadiska dialektického materializmu, ale vplyv seminárov sa postupne prejavil aj vo vlastnom vedeckom bádání. Charakteristickou v tomto smere bola účasť poslucháčov seminára na zostavení monografie *Matematika, jej obsah, metódy a význam*. Obsah monografie sa posudzoval na schôdzach seminára, pričom došlo k niektorým podstatným opravám a doplnkom. Táto monografia bola akoby výsledkom činnosti seminára za niekoľko rokov; v nej našli svoj výraz výsledky tvorivej práce celého kolektívu.

K najcharakteristickejšim zjavom súčasnej prírodovedy, ktoré si zasluhujú filozofické zo-

všeobecnenia, patria snahy rozličných vedeckých odvetví po dosiahnutí ich vzájomnej jednoty prostredníctvom vzájomného ovplyvňovania i vzájomného prenikania. Tieto otázky dostávajú sa vždy viac do programu práce seminárov. Tak napr. prenikanie matematiky do rôznych odvetví vedy, čo je pre súčasnú dobu veľmi charakteristické, napomáha pri premene niektorých vied na exaktné vedy a na druhej strane obohacuje aj matematiku, pretože vyzdvihuje pred ňou nové úlohy. Vychádzajúc z toho, seminár Matematického inštitútu venoval veľkú pozornosť spätosti matematiky s inými vedeckými odvetviami. Podobne aj v seminári Fyzikálneho inštitútu sa zaoberali niektorými filozofickými problémami z oblasti biológie, najmä otázkou vzniku života na Zemi; to napomohlo k širšej filozofickej orientácii účastníkov seminára a zohrávalo i pozitívnu úlohu vo vedeckom rozpracovaní preberaných otázok, pretože otázky vzniku života súvisia aj s niektorými fyzikálnymi problémami. Inštitút elementárnych organických zlúčenín zase popri témach o otázkach súčasného stavu a ďalších ciest rozvoja chémie elementárnych organických zlúčenín rozoberal aj filozofické problémy kybernetiky, otázky dedičnosti, princíp relativity a i.

Otázkami vzájomného prelínania jednotlivých vied sa zaoberal aj seminár Inštitútu biologickej chémie. Obsah práce tohto seminára sa orientuje predovšetkým na objasnenie úlohy biochémie pri poznávaní biologickej formy pohybu hmoty. Rozoberali sa tu otázky: fyzická forma pohybu hmoty a jej význam pri poznaní biochemických zákonitostí; vznik biochemických zákonitostí ako výsledok rozvoja fyzikálnych a chemických foriem pohybu hmoty v živom organizme; nesprávnosť redukovania vyšších foriem pohybu na nižšie a nižších na vyššie a pod. Účast v práci seminára výnorne obohacuje znalosti poslucháčov, zvyšuje ich všeobecnú teoretickú úroveň, pomáha správne určiť úlohu biochémie pri poznaní životných javov.

Výraznou ilustráciou vzájomného pôsobenia a syntézy jednotlivých vied je kybernetika. Filozofické otázky kybernetiky sa rozoberajú nielen na seminároch takých inštitútov, ako sú inštitúty automatiky alebo telemechaniky, ale aj v iných inštitútoch.

Otázky posudzované na filozofických seminároch majú priamy vzťah k činnosti vedcov

i vedeckých inštitúcií. Nemožno predsa správne určiť miesto ktoréhokoľvek odvetvia vedy bez použitia metódy dialektického materializmu. Hlbokú a zdôvodnenú analýzu rozvoja vedy možno uskutočniť jedine vtedy, keď sa vedome aplikuje metóda dialektického materializmu, keď sa odhalia protirečenia, ktoré vznikajú na ceste rozvoja vedy, keď sa vytvára vzájomná spätosť medzi jednotlivými vedeckými oblasťami a skúmajú sa kvalitatívne prechody medzi nimi.

Veľmi užitočný vplyv na vedeckú činnosť mala napr. práca seminára na Inštitúte fyziológie rastlín. V práci seminára, ktorý existuje už okolo desať rokov, bola odhalená podstata vitalistických a autogenetických koncepcií, ktoré pestujú mnohí predstavitelia buržoáznej vedy a ktoré sa odzrkadľujú aj v prácach sovietskych fyziológov. Boli kritizované a zahrnuté predstavy o tom, že všetky životné procesy v rastlinách sú podmienené prítomnosťou akýchsi hormónov a autonómne pôsobiacich regulátorov. Proti týmto predstavám bolo vyzdvihnuté správne hľadisko, podľa ktorého rôzne látky hormonálnej funkcie, ktoré vznikajú v rastlinách, tvoria súčasť procesu výmeny látok, jeho komponenty, „chemické nástroje“, za pomoci ktorých sa v organizme uskutočňuje vzájomná súvislosť medzi procesmi metabolizmu a činnosťou rôznych orgánov. Metodologické pozície, ktoré boli vypracované na seminári, stali sa základom hlavného vedeckého problému inštitútu o fotosyntéze, živení a rozvoji rastlín. Chybou však bolo, že v diskusii sa pozornosť často sústredila len na prírodovednú stránku rozoberaných problémov a nie na ich filozofickú podstatu a metodologické zovšeobecnenia. V takýchto prípadoch sa schôdzky seminárov len málo odlišovali od obyčajných špecificky odborných seminárov.

Jednostranné zameranie výlučne na špeciálne odbornú problematiku nevpŕvalo dobre ani na prácu seminára Inštitútu organickej chémie a podobne aj Inštitútu fyzikálnej chémie. Posudzovanie téz referátov bolo tu často veľmi vlažné, čo vo veľkej miere súviselo aj s tým, že sa vyberali také témy, pri ktorých nebolo vôbec možné očakávať vytvorenie rôznych hľadísk a výmenu názorov. Referáty boli často len opakovaním všeobecne známych a samozrejmych téz. Vedecká rada sa zaoberala obsahom seminárov a rozhodla sa zvýšiť úroveň ich filozofického obsahu. Pre oživenie

práce seminára a zvýšenie záujmu jeho účastníkov sa pokladá za nutné vyberať ešte nerozpracované alebo málo rozpracované problémy, pri nastolení ktorých môže vzniknúť naozaj ostrá a tvorivá diskusia. Nedostatky podobného druhu sú aj v iných seminároch.

Oveľa aktívnejšie sa rozvíja práca v seminári vtedy, keď rozoberaný problém má diskusný charakter. Veľmi živé a užitočné boli napr. diskusie na seminároch Inštitútu všeobecnej a anorganickej chémie. Na jednej zo

schôdzí seminára sa zúčastnili aj pracovníci Filozofického inštitútu, autori kolektívneho diela *Dialektický materializmus* a načerpali tu pre svoju prácu veľmi cenné podnety, ktoré uplatnili aj pri koncipovaní tejto knihy.

Podľa článku B. F. Semkova, *O rabote filozofskich (metodologičeskich) seminárov* (Voprosy filosofii, Moskva 1959, č. 10).

J. S.